

O'quvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

Nilufar Abdusattorovna Umurzoqova
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim tizimida xalqaro tajribalardan foydalanib o'quvchilarning amaliy ko'nikmalari, kreativligini baholash va rivojlantirish bo'yicha fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro ta'lim standarti, kreativlik, baholash tizimi, Pisa, ta'lim tizimi.

Develop students' creative thinking skills

Nilufar Abdusattorovna Umurzoqova
Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Abstract: This article provides feedback on the assessment and development of students' practical skills, creativity, using international experience in the education system.

Keywords: international education standard, creativity, assessment system, Pisa, education system.

Kreativ yondashuv va yutuqlar dunyo bo'ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san'at va gumanitar fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan (Hennessey va Amabile, 2010 [1]). Demak, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g'oyalar berishdan kattaroq narsadir. U insonga ba'zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxs hiroq natijaga erishishga im kon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko'nikmadir. Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqdalar (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT), 2010 [2]), bu esa, o'z navbatida, jamoaviy ish bo'lgan innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

PISA diqqatni o'n besh yoshli o'quvchilardan mantiqan kutish mumkin bo'lgan kreativ fikrlash jarayonlariga qaratadi. Uning maqsadi o'ta ijodkor shaxslarni aniqlab olish emas, balki g'oyalarni ifoda etish va aniqlashda o'quvchilar naqadar kreativ fikrlay olishini, bu ko'nikma, o'z navbatida, o'quv jarayoniga, maktab faoliyatiga va ta'lim tizimining boshqa jihatlariga qanday bog'liq ekanligini tahlil qilishdir.

PISA tadqiqotidan ko'zlangan asosiy maqsad, ta'lim siyosati va tizimiga yaqqol natijalarga ega, o'quvchilarning kreativ fikrlash borasida xalqaro taqqoslash mumkin bo'lgan ma'lumotni taqdim etishdir. Topshiriq ostidagi kreativ fikrlash jarayoni ta'lim orqali takomillashtirishga moyil bo'lishi kerak; ta'lim jarayoni kontekstidagi ushbu fikrlash jarayonining turli yordamchi omillari aniq belgilanishi va baholashdagi ko'rsatkichlarga bog'liq bo'lishi kerak; baholashda ishlatilgan soha mazmuni (kontenti) oddiy o'rta maktabda o'tiladigan fanlarga chambarchas bog'liq bo'lishi kerak; baholash maktab va hayotda ijodiy yutuqlar borasida prognozlashtirish qiymatiga ega bo'lishi uchun, testlar ham o'quvchi kundalik hayotida, ham sinfda, ham tashqarida, mashg'ul bo'lgan real faoliyatlarga o'xshashi zarur.

PISA tadqiqotida kreativ fikrlash yordamchi omillarining murakkab turkumi borasida ma'lumot yig'ish qiyin, lekin amalga oshirsa bo'ladigan ishdir. PISA ikki qismdan iborat: test va so'rovnoma. Test qismi o'quvchilar g'oya berish, uni tahlil etish va takomillashtirish bilan bog'liq vazifalarda o'zlarining ijodiy yondashuv kognitiv jarayonlarini naqadar ishga sola olishlari haqida ma'lumot beradi. So'rovnoma ushbu ma'lumotni o'quvchi kreativ fikrlashining boshqa yordamchi omillari borasidagi ma'lumot bilan, jumladan, ijodiy yondashuv (ochiqlik, maqsad sari ishtiyoq va ishonch), maktab muhiti haqidagi tasavvurlari, maktab va uning tashqarisida shug'ullanadigan faoliyat kabi ma'lumotlar bilan to'ldiradi.

Baholashda ba'zi yordamchi omillar boshqalariga qaraganda yaxshiroq yoritilgan. Masalan, hamkorlikda ishlash ko'nikmasi ijodiy fikrlashning muhim yordamchi omili bo'lsa ham, tashkiliy va texnik muammolar sababli u PISA tadqiqotida to'g'ridan to'g'ri o'lchanmaydi. Qanday bo'lmasin, ushbu uslubiyatda hamkorlikda ishlay olish ko'nikmasi muhim shaxsiy ko'maklashuvchi omil sifatida tan olingan.

Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, kreativ fikrlashni baholashda qancha ko'p domenlar qamrab olinsa, konstruktning qamrab olishi shuncha lik yaxshi bo'ladi. Lekin PISA tadqiqotining ba'zi amaliy va logistik cheklov lari PISA dasturiga kiritilgan ehtimoliy domenlarga (sohalarga) ta'sir ko'rsatadi.

Shulardan birinchisi, test qilinayotganlarning yoshi bilan bog'liq. PISA tadqiqotining maqsadli auditoriyasi (15 yoshli o'quvchilar) cheklangan bilim va hayotiy tajribaga ega bo'lganini hisobga olsak, baholash uchun tanlangan domenlar dunyodagi barcha o'quvchilarga xos bo'lgan (chizish, yozish yoki muammoni yechish kabi) bilim va tajribalarga asoslangan bo'lishi kerak. Sinalayotgan domen (va unga bog'liq vazifalar) 15 yoshli o'quvchining ushbu kontekstda namoyon etishi mumkin bo'lgan kreativ fikrlashining real ifodasini ham aks ettirishi kerak.

Ikkinchi cheklov sinov uchun ajratilgan vaqt bilan bog'liq. Amaldagi PISA baholashining tuzilishiga ko'ra, o'quvchilarning kreativ fikrlashini baholash uchun test sinoviga bir soat ajratiladi. Bu har qaysi domen bo'yicha yetarlicha ma'lumot

hajmi yig'ilishi uchun, ehtimoliy domenlar soni cheklanishi kerak deganidir. PISA tadqiqotining maqsadi individual test natijalari emas, balki mamlakat darajasida test natijalarini taqqoslash ko'rsatkichlarini taqdim etish bo'lgani uchun, turli shakldagi testlarni almashtirib qo'llash mumkin. Bunda o'quvchilar domen ichidagi vazifalarning turli qorishmasini (ba'zi tasodifiy o'xshashliklar bo'lishi mumkin) yechadilar. Qanday bo'lmasin, har bir domenda o'quvchilarning mamlakat darajasidagi test natijalari borasida ishonchli ko'rsatkichlarni olishlarini ta'minlash har bir domen doirasidagi vazifaga yetarlicha vaqt ajratilishini taqozo etadi va baholashda qamrab olinishi mumkin bo'lgan vazifalar sonini cheklashga majbur etadi.

Uchinchi cheklov ijodiy fikrlashning sinovini odatiy PISA test olish platformasida amalga oshirish majburiyati bilan bog'liq. PISA sinovlari standart kompyuterda amalga oshiriladi, ularda na sensor paneli (tachskrin) bor, na Internet aloqasi. Platforma hozirda javob kiritishning turli shakllarini amalga oshiradi, jumladan, bir nechta javobni tanlash, matn kiritish, siljitib belgilash, xot-spot (matn yoki rasm ichidagi maydonga bosish), chat interfeysi, interaktiv diagramma va grafiklar. Garchi bu baholashni ishlab chiqish davomida platformaga rasm chizish instrumenti, baholash sohalarini tanlash kabi yangi funksional imkoniyatlarni kiritish mumkin bo'lsa ham, xuddi shunday topshiriqlarni ishlab chiqishda ham platformaning texnik cheklovlarini tegishlicha hisobga olish zarur.

Bu asosiy cheklovlarni hisobga olib hamda kreativlikning turli domenlarini muhokama qilinadigan adabiyotga tayanib, PISA tadqiqotida kreativ fikrlashni baholash keng mavzudagi mazmun soha lariga e'tibor qaratadi: «kreativ ifodalash» va « bilim yaratish hamda muammoni kreativ hal qilish». Ushbu sohadagi kreativ faollikka o'ziga xoslik (originallik), estetika, xayolot, emotsional mazmun va reaksiya xosdir. Aksincha, «bilim yaratish hamda muammoni kreativ hal qilish» sohasidagi ijodiy faollikka ochiq (yagona to'g'ri javobi bo'lmagan) savol va muammolarni tadqiq etish bilan bog'liq kreativ fikrlashning amaliy ko'rinishlari kiradi. Bu soha, o'z navbatida, «ilmiy muammoni hal qilish» va «ijtimoiy muammoni hal qilish» sohalariga (domenlariga) bo'linadi. Ushbu sohalarda, kreativ faollik afzalroq natijaga vositadir va shuning uchun o'ziga xos, innovatsion, ta'sirli va samarali yechimlarni taklif etish deb, ta'riflanishi mumkin. Ushbu to'rt baholash sohalari real hayot va kundalik ijodiy fikrlash mohiyatini aks ettirib, 15 yoshli o'quvchilar, odatda, mashg'ul bo'lishi mumkin bo'lgan kreativ fikrlash faoliyatini nisbatan darajada qamrab oladi. Ular ijodiy fikrlashning maktabdagi barcha ehtimoliy ifodasini qamrab ololmasa ham, kreativ fikrlash konstruktini yetarli darajada qamrab oladi, shuningdek, PISA baholashining turli logistik va texnik cheklovlarini inobatga oladi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkin bo'ladiki kreativ faollikning ba'zi shakllari uchun madaniy me'yorlarda farqlar borligini, ta'limda mavjud bo'lgan

farqli qadriyatlar, dunyo bo'ylab fanlarni o'qitishdagi farqliliklar mavjudligini hisobga olsak, ushbu sohalardagi o'quvchilarning natijalari farqlanishini kutish mumkin. Birdan ortiq sohada o'quvchilar baholansa, mamlakat darajasidagi kreativ fikrlash sohasining kuchli va zaif tomonlari borasida taxminlarga ega bo'lishimiz mumkin. Bu ma'lumot, shuningdek, o'quvchilar o'z yechimlarini va g'oyalarini ifodalash yo'llarini qidirishlari naqadar rag'batlantirilayotgani orasidagi farqliliklarni ham namoyon qiladi. Bu esa turli sohalardagi kreativ fikrlash maktabda qay tarzda o'qitilishi kerakligi borasida muhim ahamiyatga egaligini ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi veb-sayti www.markaz.tdi.uz.
2. Matkarimov M.A. "PISA" xalqaro o'quvchilarining savodxonligini baholash tadqiqotining rivojlanish bosqichlari, maqsad va vazifalari/ "Zamonaviy ta'lim" jurnali, №8(93) 2020 yil.
3. A.B. Radjiyev, A.A. Ismailov, J.R. Narziyev, H.P. Tog'ayeva, "O'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar dastur", Qo'llanma, 2019-yil.